

I himmelen och på jorden – folkliga ballader och koraler

ULV

Lena Susanne Norin – sång

Elizabeth Gaver – fiddla Agnethe Christensen – sång, kantele

I himmelen, i himmelen	Folklig koral från Estland
Harpans kraft	Ballad från Småland
Det för två vita duvor	Folklig koral från Dalarna
Jungfrun i Fågelhamn	Ballad från Västergötland
Eldprovet	Ballad från Uppland
Waxebarnet – Shetland Lullabye (instr)	Ballad från Östergötland och vaggång från Shetland
Hemlig stod jag en morgon	Folklig koral från Dalarna
	paus
Herr Olof och älvorna	Ballad från Västergötland
Om Jesu på min vandringsstig	Folklig koral från Dalarna
Herr Märten	Ballad från Västergötland
Kom Jesu eho du är	Folklig koral från Estland
Den förtrollade barnaföderskan	Ballad från Östergötland
I denna ljuva sommartid	Folklig koral från Dalarna

“I himmelen och på jorden – ballader och koraler” är ett samnordiskt projekt med den nya ensemblen Ulv. Programmet omfattar ballader och koraler från Sverige där Ulv vaskar fram de ursprungliga koralmelodierna, skapar nya balladmelodier från koralens konstfärdiga formspråk och förtäljer de sagor och sånger som klingat i forna tider. Med gedigen kunskap om medeltidsmusik och med rötter i den folkliga musiken skapar Ulv en ny ”plattform” för den historiska folkmusiken med tyngdpunkt på textförståelse. Flera av de texter som Ulv arbetar med i programmet nedtecknades utan melodi så där får gruppen användning för sin medeltida skolning i improvisationspraxis.

Ulv består av de två svenska altsångerskorna Lena Susanne Norin och Agnethe Christensen, den senare numera bosatt i Danmark. De har en bakgrund i både klassisk och folklig musik och är kända från den internationella scenen för tidig musik där de uppträder med bl a Ensemble Gilles Binchois, René Jacobs, Sequentia, Ensemble Ferrara, Musica Antiqua Köln och Cantus Cölln. Här hemma hör man dem tillsammans med Alba, Modus, Drottningholms barockensemble, Svenska vokalharmonin, Concerto Copenhagen samt på Folkoperan och det Kongelige i Köpenhamn. De är också efterfrågade som oratoriesolister. Fiddelspelaren Elizabeth Gaver som sedan många år är bosatt i Oslo studerar hardangerfela vid sidan av sin verksamhet som medeltids och folkmusiker. Hon är medlem i Modus och arbetar också med ProMusica Antiqua Oslo.

De folkliga koralerna har ljudit i både kyrkan och vid hemandakter. Ofta valde man att hålla fast vid de gamla melodierna trots organisternas "nymodigheter". Många kyrkor hade ännu inte fått orgel och

där använde man gärna en instrumentalist till att inleda och ledsaga melodierna. Några av de mer framsynta organisterna spelade de gamla melodierna och höll sluttonen länge ”så de gamla damerna kunde drilla färdigt”. Vid hemandakterna kunde de brodera på de gamla melodierna utan ”harmonisering” och på så sätt bibehålla den improvisationskonst som är så unik för den folkliga koraltraditionen.

Från norra Estlands svenskbygder har vi hämtat programmets inledningskoral **I himmelen i himmelen** där änglar och helgon lovprisas *”I himmelen, i himmelen vad sälla utan tal! Av änglarna och helgonen vad glans i ärans sal! Min själ skall bliva dessa lik. Av evighetens skatter rik”*. Från Estland kommer också kvällspsalmen **Kom o Jesu cho du är** ur den gamla psalmboken från 1695 där man också kan finna programmets övriga koraler med ursprungsmelodier. Från Dalarna, där ett intensivt uppteckningsarbete pågått länge, hör vi **Hemlig stod jag en morgon, O Jesu på min vandringsstig** och **I denna ljuva sommartid** där sommaren firas med *”När jag hör trastens klara sång när lärkan jublar dagen lång högt ovan fält och backar, då kan jag icke tiga still.”*

De medeltida balladerna intar en speciell plats i den skandinaviska litteraturen. Nedtecknade genom flera århundraden spänner de över en rad olika teman – några med rötter i den isländska mytologin, andra med rötter i europeisk balladtradition. Alla programmets ballader är nedtecknade på 1600-talet och med undantag för Waxebarnet saknar de alla ursprunglig melodi. Där har Ulv rekonstruerat melodier som t ex i balladen **Herr Olof och älvorna** som var vanlig i alla de nordiska länderna. Där berättas om hur Herr Olof erbjuds en dans med älvorna, avböjer och straffas med döden. *”Herr Oloff rijder för bergie, finner en dantz medh elfwer ... Elfwe kongens dotter rächte hand från sig: Kom hijt, herr Olof, trådth dantz medh migh!”* När han sedan nekar dansen går det illa *”Will tu intet tråda dantzen medh migh, en olycke skall jagh ställe på tigh.”* Denna naturmytiska sång antas ha sitt ursprung i Bretagne och ha vandrat upp till Norden via England och Skottland.

Även **Harpans kraft** hör till de vanliga balladerna med hundratals varianter runt om i Norden. Där tvingas Näcken på knä med underbart harpspel. *”Och första slängen han på harpesträngen slog, då låg den näcken på vattnet och log ... Och andra slängen han på harpesträngen slog, då låg den näcken på vattnet och gret”*.

I **Jungfrun i Fågelhamn** hör vi om jungfrur förvandlade till underbara djur i de djupa skogarna. En jungfru som av sin styvmoder förvandlats till en hind jagas av Herr Nils Lagesson, som senare frigörs från sin hedniska förklädnad och visar sig vara den efterlängtade konungasonen; och det slutar med bröllop.

I **Eldprovet**, som bara finns i en variant i Sverige, berättas historien om stoltzen Inga som anklagas för hor och mord och därför skall brännas på bål. *”Dhe toge lijten Inga och satte på timberstock. Fram gaa Frwer och Jungfrwer och lösa upp hennes locl.”* På bålet tillkännager Inga att *”I frestelse haar jagh warit, I elden kan jag brännast. Nu skall Jagh migh i Clostret gifwa och tjena när herre så gierna”*.

I balladen **Den förtrollade barnaföderskan** också kallad **Waxebarnet** blir Ståls Elin gravid med Herr Olof och efter *”Fyretijo wekor på ottonde åhr so lenge skal tu medh barnet gå”* ger de sig av på en farofylld färd där *”The körde så lusteligh öffver eng ... ther brast karmen i samma stund”* och väl framkommen föder hon tvillingar som tas ifrån henne. Den är insamlad i Uppland omkring år 1600 och är den enda av de gamla balladerna som vi har både text och melodi till.

De andra balladerna är nedtecknade mellan 1650-70 och förekommer alla i 1500- och 1600-talets visböcker. Programmets balladtexter är hämtade ur *”Sveriges medeltida ballader”* (SMB) och koralernas texter återfinns i den svenska psalmboken.

Agnethe Christensen, juli 2005